

Az acsádi templom freskói: Szt. Katalin és Szt. Erzsébet

Alakok mondatszalaggal

A nyíraczádi református templom és freskói

Fákkal, vadon élő bokrokkal, cserjékkel sűrűn benőtt templomkertben áll a sok viharos évszázadot látott, koragótikus elemeket tartalmazó nyíraczádi templom szerény kis épülete. Favázas tornyát alacsony, bádog sátorfedél borítja, egyenes záródású szentélyét zömök támfalak keretezik. Portikuszon keresztül lépünk be az egyszerű, fehérre meszelt templomhajóba, amelyet csúcsívbé hajló, emelt dongaboltozat választ el a valamivel keskenyebb szentélytől.

A templom építésének idejére nincs okleveles adatunk. Az bizonyos, hogy Acsád falu már a XII—XIII. század fordulóján megtelepedett és több délnyírségi faluval együtt a Gutkeled nemzetség legkorábbi birtokai közé tartozott. Ezt az is bizonyítja, hogy csak 1312-ben — a helység első okleveles említésekor — osztoznak meg rajta a Gutkeled nemzetség Egyedmonostori ágához tartozók. Ekkor a Dorog alágbelieké lett, később (1338-ban) pedig az ezen ágból leszármazott Dobi és Diószegi családoké.

A szájhagyomány alapján a község „a veszélyes tatár és török háborúk idején teljesen elenyészett... a szájhagyomány szerint a tatárok dúlták fel... lakosait leöldösték, csupán a templom falai maradtak meg.

Nem tudjuk, mikor indult meg újra a község benépesedése és a templom helyreállítása. A templom sorsáról a nyíraczádi református parókián őrzött egykori iratokból, valamint Sebeők István 1917-es jelentéséből kapunk tájékoztatást. Eszerint a templom... kezdetben náddal volt fedve. A belsejét 1761. évben borították cement habarccsal, amit bizonyít 1902. évi megújítási munkálat alkalmával felderített, de csak lövedékesen megmaradt falfelírás: „ezen Isten háza romlandó állapotjából Isten segítségével megújítottatott annó 1761”. Ugyanitt fel voltak jegyezve az akkor szereplő előjárók... A vakolaton levő első mérszretegre írott feljegyzés arra enged következtetni, hogy a falképek addig szabadon voltak, amint az írott évszámok is bizonyítják 1588-ból, 1702-ből, de a már későbbi időkből ilyen falfelírások nem voltak láthatók.

Az 1761. évi nagy felújítási munkák után 1779-ben a templom mellé egy 10 öl magas fatornyot építettek, amelyet azonban 1817—1800-ban már „egész újonnan által építettek”.

A javítások ellenére az épület állaga tovább romlott és 1798—99-ben „az ekklézsia a régi elromlott templomát megépítette, kívül s belül megcsinosította. Ezen munkálat folyamán épült a portikusz is, s rakatott be a mostani karzat alatti helyen eddig látható ajtó s a keskeny hosszúkas alakú alakok, mert a portikus homlokzatán az 1902. évi renovációig 1798. évszám volt olvasható”.

1825-ben új tetőszerkezettel és zsindeley fedéssel látták el a templomot. 1902-ben „a tetőzet és gerendázat, padlás új fából ké-

Szent alak gótikus enteriőrben

szült, a templom hátsó része az elejével egy színvonalba emeltetett, kívül toronnyal, bádogfedéllel, belől karzattal ellátottatott”. Az 1902-es renováláskor bukkantak elő a késő gótikus freskók, amelyeken semmiféle felirat vagy évszám nem volt.

A Műemlékek Országos Bizottsága megtekintette és lerajzoltatta a freskókat, feltárásukra azonban nem volt kellő anyagi fedezet.

Sápi Lajos

Egyszerű meszelt falak fogadják ma a nyíraczádi templomba látogatókat. Csupán az 1902-es feltárás idején készült feljegyzések és Gróh István négy akvarellje ad tájékoztatást a falképek elhelyezéséről, témáiról, a formai, stílusbeli kérdésekről.

A már említett Sebeők István így írja le a freskók helyét: „A férfi székek háta megettől falon látható Krisztus megfeszítése a Golgotán a latrok között. A diadalív belső részén az egyik női alak Szt. Erzsébetet, a másik Arragóniai Katalint ábrázolja. Az úri férfi székek felett kereszt felaláló Ilona császárnő képe. Van még egy püspöki kép a papi szék felett a diadalíven, ... s egy Krisztus sírbafektetését ábrázoló kép... valamint a férfi székek mindkét oldala végénél eső falrészeken... csatához hasonló kép”. A Műemlékek Országos Bizottsága a következő freskókat és töredékeket tartotta említésre méltónak: „Golgotai jelenet”, „Gazdag architektúrai háttér előtt álló szent nő, fej nélkül”, „Mondatszalagos szent alak”, „Alexandriai Szt. Katalin és Szt. Erzsébet” (?), „A sanctuarium oldalán egyes alakok (apostolok?) falképtöredékei”, „A diadalív hajó felőli oldalán szent nő töredékes képe”, „Szt. Márk evangélista jelképe: oroszlán”.

A fentiek közül Ilona, Iréne ábrázolásain találták a felkapart írást: „Hic fuit Georgius Hamza 1588”, amely azt bizonyította, hogy szabadon álltak a freskók és látogatták a templomot. Ez a részlet igen hiányos állapotban volt, de az épségben levő freskókról itt közöljük Gróh István akvarelljének reprodukcióját.

A Krisztus a kereszten című részlet meglehetősen töredékes. Hiányoznak az arcok, de a Krisztus testen levő gazdag redőzet utal a késő gótikus megoldásra.

Szt. Katalint koronásan, kerékkel kezében, Szt. Erzsébetet hasonló öltözkében, attribútum nélkül ábrázolja a művész. Mindkettőjük ruhájának alsó részén kivehető a lilium ábrázolás.

Ugyancsak liliumos ornamentals látunk az egyik, mondatszalagos szent alakon, valamint egy heves mozdulatú szent nő ruháján. Itt tűnik fel az aprólékosan kidolgozott építészeti háttér: gótikus palota- vagy templombelső geometrikus és stilizált nővényi ornamentals. Ennek a freskónak legszebben kidolgozott része a háttér, valamint a kéz. A magasra emelt, keresztet tartó balkéz ívét szép ritmusban ismétli a szív magasságában a mutató ujját feltartó jobb kéz.

Négy akvarell másolat alapján csupán négy részletét ismertük meg a templom festett murális díszének. Már a felsorolások, de az áttételesen látható részletek is bizonyítják, hogy e freskók kapcsolatban állnak a szabolcsi középkori templomok falfestményeivel. A nyíraczádi templom szerkezeti kiképzése (kétterű, egyenes szentély-záródású, hajónál keskenyebb szentélyrész stb.) azonos építőkre és építtetőkre utal, s azonos korra. (Az acsádi templomot éppúgy a Gutkeled nemzetségbeliek építették, mint a vámosatyait.) Elterjedt e vidék templomainak szentélyében az apostolok ábrázolása (pl. Lónya, Nyírbéltek), az Anjou-liliumos ruházat festése (pl. Lónya), s hasonlóak a mondatszalagos alakok is. E kérdésről Koroknay Gyula írt, figyelemre méltó összehasonlításokat téve. Ő vetette fel, épp a liliumos dísz jelenlétére utalva, a XIV. század végi készítési időpontot. (Nagy Lajos korát.)

A nyíraczádi freskók apostolokat, szent nőket, Kálváriát, s talán csatajeleneteket ábrázoltak. Készítőjük bizonyára ismerte a nyírségi, szabolcsi falképeket, s még valószínűbb, hogy azonos mesterről van szó. A freskók korát a XIV—XV. század fordulójára tehetjük.